

▷ De CEGES wordt op 8 juni 1971 geïnstalleerd met als voorzitter dr. P. van der Meulen (VGN bestuurslid); later opgevolgd door C.M.H. Bosch. Er zaten twee inspecteurs in de commissie van 14 personen. Cito verzorgde de aanlevering van de opgaven via schrijfgroepen van docenten en regelde de verwerking van de enquêtes (in Kleio 17-4, 1976) een eerste toets- en itemanalyse, van K. Battenberg).

▷ Voor een uitgebreide beschrijving: Stefan Boom, 'A continuing story, casustoetsing in het eindexamen geschiedenis', in: Kleio 47-1, januari 2003.

▷ In 1973 voert de CEGES een experiment uit op een aantal scholen waarbij het eerste gecoördineerd schriftelijk proefwerk (Het nationaal-socialisme in Duitsland, 1918-1939) wordt afgenomen aan een deel van de leerlingen, en waarbij hetzelfde onderwerp bij een controlegroep mondeling wordt getoetst.

PANTA RHEI: HET CENTRAAL EINDEXAMEN GESCHIEDENIS 1971 - 2008

Van Ceges tot syllabus

Voor veel leraren in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs zijn de centrale schriftelijke eindexamens (cse) het hoogte- en volgens sommigen het dieptepunt van het schooljaar. Geschiedenis nam bij invoering van de Mammoetwet een uitzonderingspositie in als een van de weinige vakken zonder cse. Bijna twintig jaar na invoering van mavo, havo en vwo kreeg geschiedenis een verplicht centraal eindexamen. De VGN en Kleio hebben in deze ontwikkeling een belangrijke rol gespeeld.

Na de reorganisatie van het voortgezet onderwijs die door Thorbecke aan het einde van de negentiende eeuw was ingezet en waarbij hbs en mms (middelbare meisjesschool) werden ingevoerd, werd geschiedenis een algemeen aanvaard schoolvak. Iedere ontwikkelde burger diende op zijn minst enige kennis van de geschiedenis van Nederland en de wereld te hebben. Tussen 1901 en 1917 werd het schoolvak geschiedenis op middelbare scholen afgesloten met een schriftelijk eindexamen. Na 1917 werd een mondeling eindexamen ingevoerd dat werd bijgewoond door rijksgecommitteerden vanuit de universiteiten voor de gymnasia of 'deskundigen' voor de hbs en mms.

Deze wijze van examineren bleef bestaan tot de invoering van de Mammoetwet in 1968. Toen werd geschiedenis een keuzevak in de bovenbouw, maar zonder cse. Vanuit het ministerie van onderwijs werd wel een discussie over een centraal eindexamen voor alle vakken aangezwengeld, 'dit examen dient om voor ieder vak een landelijk niveau aan te geven'. Zeer tegen de zin van veel geschiedenisleraren zou geschiedenis geen uitzonderingspositie mogen innemen en ook centraal

moeten worden geëxamineerd. De discussie over een cse komt in een stroomversnelling als de CEGES¹, de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis En Staatsinrichting, de mogelijkheid van invoering van een schriftelijk eindexamen geschiedenis gaat onderzoeken.

1971-1981: experimenteren

Een van de taken van de CEGES is het onderzoeken van de vorm die een centraal geschiedenis examen zou moeten krijgen. Er worden drie mogelijkheden onderzocht: een mondeling examen, een essayexamen volgens het model van het IBO, het International Baccalaureat Office in Genève, of een schriftelijk examen gebaseerd op een onderwerpomschrijving².

In het evaluatierapport van het tweede 'gecoördineerde proefwerk' (zo werden de eerste experimentele examens genoemd) besteedt de CEGES veel aandacht aan de bespreking van de mondelinge toetsen die op diverse scholen, vwo, havo en mavo, zijn afgenomen³. In het rapport zijn transscripties hiervan opgenomen. De CEGES concludeert dat, hoewel sommige leerlingen het prettig vinden wat meer op bepaalde onderwerpen in te kunnen

gaan en docenten het prettig vinden hun leerlingen met wat hulp verder te kunnen brengen, een rechtvaardige beoordeling in een mondeling examen uiterst moeilijk is. Het geven van een eindcijfer op basis van een mondeling examen zonder daarbij schriftelijke toetsen te betrekken, zou tot een onrechtvaardige beoordeling kunnen leiden.⁴

Ook het essayexamen werd afgewezen voor de Nederlandse situatie. Hoewel volgens de CEGES vanuit de aard van het vak geschiedenis het schrijven van een essay een goede toetsvorm lijkt, zou een eerlijke beoordeling van de essays zeer moeilijk zijn. Om dit probleem op te vangen zou een vaste groep professionele beoordelaars alle essays moeten beoordelen. Dit leek de CEGES niet haalbaar, vooral niet omdat de essayvorm in haar ogen alleen geschikt was voor het vwo.

De mogelijkheid die verder uitgewerkt wordt, is een centraal examen op grond van een vooraf vastgestelde onderwerp- of stofomschrijving. Voor de CEGES is al snel duidelijk hoe die er uit zou moeten zien: voor het vwo zeer globaal, voor havo meer gedetailleerd, voor mavo het meest uitgewerkt. Dit verschil is noodzakelijk omdat de CEGES de vak kennis van de derdegraads leerkrachten op de mavo niet hoog genoeg inschat en ervan uitgaat dat de mavoleerlingen meer baat hebben bij een gedetailleerde afbakening van de leerstof. Vwo-leerlingen zouden echter juist meer ruimte moeten krijgen voor een persoonlijke invulling van de leerstof. De vragen op de examens zouden dit moeten weerspiegelen: in de mavo-examens zouden de vragen overwegend gesloten kunnen zijn, de havo-examens zouden open en gesloten vragen moeten bevatten en de vwo-examens zouden de meest open vraagvormen moeten krijgen.

Met deze uitgangspunten zijn voor verschillende onderwerpen (zie pagina 36) examens geproduceerd. Bij elk examenonderwerp publiceert de CEGES een stofomschrijving in paragraaftitels en begrippen en een bundeltje met bronnen als historisch materiaal bij het gekozen onderwerp.⁵

In november 1978 publiceert de CEGES haar eindrapport. Daarin worden de ervaringen met de examens vanaf 1976 weergegeven en wordt er een eindoordeel geveld. Invoering van een verplicht cse geschiedenis is volgens de CEGES mogelijk, mits aan een aantal voorwaarden wordt voldaan. Het belangrijkste is voor de CEGES de garantie dat voldoende rekening wordt gehouden met de problemen rond "waardenbetrokkenheid" of levensbeschouwing die een rol spelen bij stofkeuze, onderwerpomschrijving en de keuze van het historisch materiaal. Voor de examens betekent dit, dat er voor gewaakt moet worden geen kwetsende prenten, foto's of

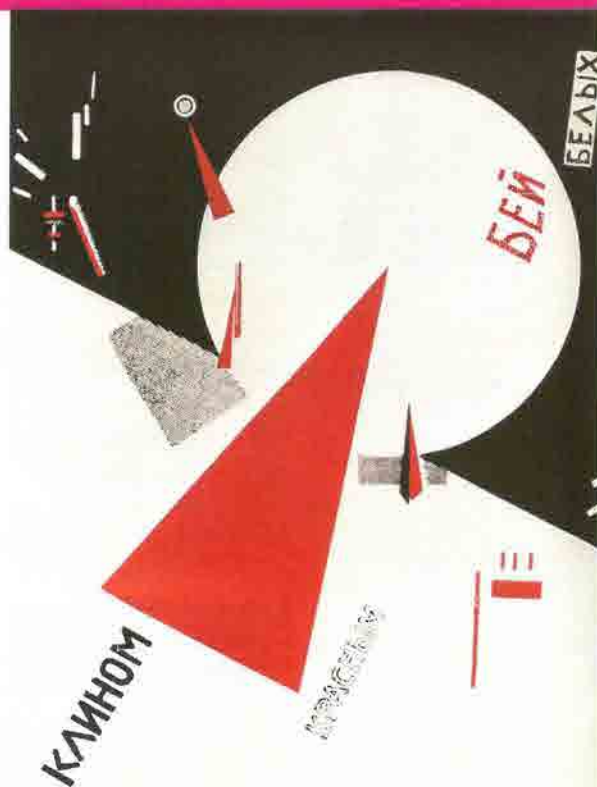
teksten op te nemen en dat in het correctiemodel niet alle antwoordvarianten kunnen worden opgenomen. "De docenten geschiedenis en staatsinrichting zullen zich ervan bewust zijn dat zij, denkend en werkend vanuit de meest uiteenlopende geestelijke achtergronden, voor de klas niet onbevooroordeeld in hun optreden zijn en zij weten dat het uitermate moeilijk is om tot een consensus over de doelstellingen van hun vak te komen.

Daarom zullen erkenning van hun eigen bevangenheid en de relatieve betekenis van eigen criteria ons moeten behoeden voor objectivering van eigen waarden en recht moeten doen aan de pluriformiteit van onze cultuur."⁶

Verder stelt de commissie als voorwaarde dat de VGN zeer nauw betrokken moet worden bij stofkeuze, stofomschrijving en het ontwerpen van de examens. Bij elk examen moet, ter informatie van de docenten, een duidelijke stofomschrijving, historisch (oefen)materiaal en een literatuuropgave ten minste twee jaar van tevoren worden gepubliceerd. Verder diende het ministerie in nauw overleg met de VGN een commissie in te stellen die moest onderzoeken of de tijd voor 1917 bij het cse betrokken moest worden, of de onderwerpen uit de laatste halve eeuw in een algemeen kader, bijvoorbeeld "in een in brede lijnen geschetste ontwikkeling van die laatste halve eeuw geplaatst dienden te worden" en of in elk examenonderwerp politieke, economische, sociale en culturele aspecten dienden voor te komen. Daarnaast moest er onderzoek komen naar de verschillen tussen de vier niveaus:

mavo 3 en 4, havo en vwo. Het rapport wordt gecomplementeerd met de uitslagen

Een prent van Opland uit december 1980 over de discussies rondom de abortuswet. Uit het vwo-examen 2004.

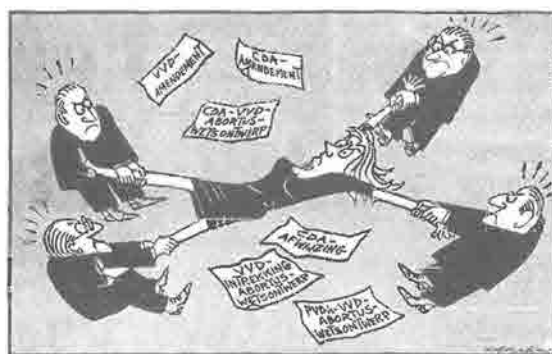

Uit het cse van 1978, het enige met een kleurenbijlage

▷ Kleio 1976-4, pag. 426.

▷ Het examenprogramma stelde in artikel a: "de kandidaat dient inzicht te hebben in de historische ontwikkeling aanvangende met het jaar 1917, waarbij hij mede blijk moet geven vertrouwd te zijn met de verwerking van historisch materiaal."

▷ Eindrapport Commissie Eindexamenexperimenten geschiedenis en staatsinrichting, pag. 36-37.

▶ Hoewel in de regelgeving toentertijd de mogelijkheid is geboden dispensatie te vragen voor het cse geschiedenis, is daar - bij mijn weten - nooit gebruik van gemaakt.

▶ Nieuws van de Wieg, katern bij Kleio, 1992, pag. 1.

▶ De examenregeling van 1968 wees "de geschiedenis van de laatste halve eeuw" als stof aan. In de loop der jaren zou deze grens dus steeds opschuiven. De bedoeling van de wetgever leek duidelijk: 1917 vormt in Nederland een goede cesuur. Een veelgehoorde klacht over het geschiedenisonderwijs voor 1968 was, dat de lessen niet verder kwamen dan 1900. De eigentijdse geschiedenis (de Tweede Wereldoorlog bijvoorbeeld) werd 'niet gehaald'. Dit gaf de maatschappijleer lobby een sterk argument voor invoering van hun vak. Over het loslaten van de 1917 grens is jarenlang in VGN verband gedebatteerd.

▶ De Wieg heeft twee bundels opgeleverd, Leo Dalhuisen (e.a.), *Geschiedenis; wat is dat?*, een introductie op het nieuwe eindexamen geschiedenis en staatsinrichting, Den Haag 1993 en Wieg, *Dat is geschiedenis*, Den Haag 2000. In de eerste bundel voorbeeldmateriaal en uitleg bij het nieuwe programma, in de tweede bundel opnieuw voorbeeldmateriaal en een terugblik van de leden van de commissie.

van een enquête onder geschiedenisdocenten over de afgenomen examens en een lijst met vijftig titels van eventuele onderwerpen. Daarbij schuwde de CEGES de controverse niet: het 'Rassenproblemen in de wereld' en 'De negerkwestie in de Verenigde Staten' (voorstel 49 en 50) zouden nu door hun naamgeving al direct tot verontwaardigde reacties leiden.

Bij de instelling van de CEGES had de commissie van het VGN-bestuur de boodschap meegekregen geen vernieuwingscommissie te vormen, maar een onderzoekscommissie te zijn. Toch heeft de CEGES een grote bijdrage geleverd aan de vernieuwing van het geschiedenisonderwijs in Nederland. Door de voorbeelden van de CEGES examens en in de 'Mededelingen van de CEGES' (er zijn er achttien verschenen tussen 1972 en 1978 die in Kleio zijn gepubliceerd) is vooral het werken met bronnen naar voren gebracht. Met 'historisch materiaal' (in het examenprogramma voorgeschreven) kon de examenkandidaten geleerd worden 'kritisch kennis (te) nemen van tekstuele en niet-tekstuele informatie'.⁷ Sinds de CEGES examens zijn de politieke prenten van Hahn, Berendt en Opland in geen enkel geschiedenislokaal meer afwezig geweest!

1981-1994: de WIEG

Vanaf 1982 is het cse geschiedenis verplicht geworden voor het voortgezet onderwijs. Daarmee kwam de verantwoordelijkheid voor de examens te liggen bij de (vaksectie van) de CEVO, de Centrale Examencommissie Vaststelling Opgaven.

In het eindrapport van de CEGES werd een aantal vragen doorgeschoven naar een volgende commissie. Die kwam er in de vorm van de HEG, de werkgroep Herziening Eindexamen Geschiedenis en staatsinrichting, maar werd uitgewerkt door de WIEG (Werkgroep Implementatie Eindexamen Geschiedenis en staatsinrichting). Deze werkgroep wordt in 1990 ingesteld om ervoor te zorgen dat vanaf het examen van 1994 een nieuw examenprogramma voor geschiedenis kan worden geëffectueerd. Wat veranderde de WIEG? Ten eerste werden er thema's ingevoerd in plaats van de zeer beknopte onderwerpen. In de omschrijving van de WIEG gaat het daarbij om 'een beperkte hoeveelheid stof van historisch belang, geplaatst in tijd en ruimte en gerelateerd aan een vraagstelling'.⁸ Het centrale examen gaat bestaan uit twee, het schoolexamen uit minimaal drie van deze thema's, die in drie achtereenvolgende jaren gespreid moeten zijn in tijd, plaats en benaderingswijze. De onderwerpen werden gekozen uit 15 themavelden uit de geschiedenis, aangevuld met 6 themavelden uit de staatsinrichting; de bestaande cesuur van 1917 werd

losgelaten. Structuurbegrippen en vaardigheden gingen deel uitmaken van de eindtermen⁹.

De examenonderwerpen werden uitgewerkt door stofomschrijvingscommissies die door de VGN werden voorgesteld en goedgekeurd door het ministerie. De structuurbegrippen en benaderingswijzen werden volgens een 'omgekeerde trechter' in de examens doorgevoerd, met jaarlijks een aantal structuurbegrippen meer in het cse. Het eerste thema dat volgens de WIEG aanpak is vormgegeven is in 1993 'Nederland naar een modern-industriële samenleving, economische, sociale en culturele verandering in Nederland, 1948-1973'. De grens van 1917 wordt in 1994 met het Duitsland onderwerp losgelaten. De eerste stofomschrijving waarin de nieuwe aanpak volledig is doorgevoerd, is 'De Nederlandse Opstand 1555-1588' uit 1995-'96.

De invloed van de WIEG op het geschiedenisonderwijs is erg groot geweest. Waar de CEGES het 'historisch materiaal' de klas in heeft gebracht, heeft de WIEG het werken met bronnen en vaardigheden vast verankerd in het geschiedenisonderwijs. Historische structuurbegrippen en benaderingswijzen (zoals standplaatsgebondenheid en continuïteit en verandering) zijn na de invoering van het nieuwe examenprogramma gemeengoed geworden¹⁰.

Vmbo en Tweede Fase

Deze nieuwe systematiek heeft geen kans gekregen zich te bewijzen. Met de vernieuwing van de structuur van het onderwijs in 1998 gaan de ontwikkelingen van de eindexamens geschiedenis van mavo en havo/vwo, die tot en met de WIEG parallel verliepen, sterk uiteenlopen.

De mavo gaat op in het vmbo, waar de eindexamens geschiedenis nu op drie niveaus (de theoretische, de gemengde, de kader beroepsgerichte en de basis beroepsgerichte leerwegen) worden afgenomen met een voor een groot deel uit gesloten vragen bestaand examen. Het examenprogramma wordt voor alle vakken gerelateerd aan een beroepssector, bijvoorbeeld Zorg en welzijn, waarvoor het vmbo opleidt. In dit vmbo-examenprogramma wordt de stof zeer globaal en beknopt omschreven, in tegenstelling tot het advies van de CEGES.

De stofomschrijvingen voor havo/vwo worden steeds uitgebreider. Historische themavelden als 'De Opstand' of 'De Gouden Eeuw in de Lage Landen', worden vervangen door domeinen als 'primaire samenlevingsverbanden', 'oorlog en vrede' of 'levensonderhoud en sociale verhoudingen'. De structuurbegrippen en vaardigheden worden herschreven als onderzoeksvaardigheden en benaderingswijzen, in overeenstemming met andere

vakken en gericht op de praktische opdrachten en het profielwerkstuk van het Studiehuis.

Voor geschiedenis als schoolvak betekent invoering van de Tweede Fase nog een radicale verandering. In twee profielen, Economie en maatschappij en Cultuur en maatschappij, wordt geschiedenis een verplicht vak. Het percentage leerlingen met geschiedenis in het examenpakket stijgt in de Tweede Fase enorm, het aantal lesuren (contacturen) wordt tegelijkertijd echter meestal gehalveerd.¹¹

In het vmbo stijgt het percentage eindexamenkandidaten geschiedenis in TL-GL, maar blijft geschiedenis in KB (kaderberoeps) en BB (basisberoeps) een marginale positie innemen. Een verklaring hiervoor kan gezocht worden in de weer toenemende doorstroom van vmbo TL-GL naar havo.

1999-2001: de Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming

Het geschiedenisonderwijs, met als blikvanger het eindexamen (vooral havo/vwo, de vmbo examens vallen klaarblijkelijk meestal buiten het blikveld van de critici) wordt een van de speerpunten in het algemene maatschappelijk debat over de staat van het Nederlandse onderwijs. Op de havo/vwo geschiedenisexamens zelf is, met name in *NRC Handelsblad*, veel kritiek. De onderwerpkruis wordt te exotisch gevonden, de thematische aanpak wordt afgewezen, de aandacht voor vaardigheden afgedaan als 'trucjes met bronnen'. Het beeld bestaat dat havo/vwo-leerlingen na hun eindexamen alleen twee deelonderwerpen beheersen en verder niets van geschiedenis afweten. Met een weekendje doorleren kon het examen makkelijk gehaald worden. Of dat zo is, is nooit onderzocht. Of het 'vroeger' beter was gesteld met de historische kennis is nog maar de vraag. Het beruchte onderzoek van het Historisch Nieuwsblad onder Tweede Kamerleden (met hun middelbare schooltijd ver vóór het Studiehuis) heeft wel een rol gespeeld in allerlei debatten, maar hield geen enkel verband met de examenprogramma's van dat moment.

Voor het ministerie van onderwijs bleek dit genoeg aanleiding een commissie in te stellen die het geschiedenisprogramma en het 'gebrek aan historisch besef' moest onderzoeken. Deze commissie De Wit adviseerde in 1998 om tot een canon te komen en haalde daarmee de chronologie weer 'terug' in het geschiedenisprogramma. De opvolger van de Commissie De Wit, de Commissie De Rooy, kreeg in 1999 de taak de voorstellen van haar voorganger nader uit te werken.

Eén van de bevindingen van de Commissie De Rooy was, dat het niet wenselijk was een canon op te stellen met

allerlei feiten, namen en gebeurtenissen die door 'elke Nederlander gekend' diende te worden. Zo'n canon zou 'staatspedagogiek' zijn en de bevoegdheden van de overheid ver te buiten gaan, geheel in lijn met de opvattingen van de CEGES. Als alternatief voor een canon komt de commissie met iets nieuws: tien tijdvakken (met karakteristieke beeldmerken en titels) opgebouwd uit een serie van 49 kenmerkende aspecten. Dit zou de oriëntatiekennis gaan vormen die leerlingen nodig hebben om hun weg te vinden in de geschiedenis. Deze oriëntatiekennis is van een volkomen ander karakter dan de encyclopedische feitenkennis van een canon. De vaardigheden en benaderingswijzen van de tweede fase worden grotendeels overgenomen, maar toch ook weer anders opgeschreven, nu met de nadruk op beeldvorming en 'historisch besef'.

Toen de Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming (de officiële naam van de Commissie De Rooy) halverwege 2000 met haar bevindingen naar buiten kwam, kon er door toetsmakers, vakdidactici en docenten commentaar geleverd worden op de voorstellen die werden gedaan. Hoewel de waardering voor de longitudinale aanpak van de commissie groot was, en het weer benadrukken van chronologie en tijdsbesef werd toegejuicht, was er ook veel kritiek.

In het eindrapport verwerkte de commissie de kritiek op hun examenvoorstel. De oplossing voor het ontbreken van een stofomschrijving zocht de commissie in de casus toetsing, het schrijven van een essay. De kandidaten zouden bronmateriaal (eventueel door de cevo geschreven) bij een drietal onderwerpen één uur voor aanvang van het examen uitgereikt krijgen, waarna zij op één van de aangeboden onderwerpen konden ingaan. Zij moesten in de examenzitting (van drie uur) een essay schrijven met een voorgeschreven vorm, die tot een standpunt over de aangeroerde kwestie moest leiden. Hiermee lijkt de cirkel rond: deze toetsvorm lijkt sterk op de door de CEGES in 1976 verworpen essaytoets. Dit voorstel kreeg zware kritiek

▷ Keerzijde van deze medaille is, dat de correctiedruk voor de docenten sterk toeneemt.

▷ De keuze laat dat zien (gemiddelde percentages van het totaal aantal kandidaten per schooltype)
Percentage examenkandidaten geschiedenis:

	vwo	havo	mavo	GLTL
'85-'99	49	32	18	
Na 2000	55	73		27

▷ Hoewel, niet in *NRC-Handelsblad*: Piet de Rooy publiceerde samen met Jan Bank daarin wel een lijst met 'alles wat elke Nederlander over geschiedenis moet weten'. Daarmee werd veel verwarring gesticht. Had de CHMV niet juist principieel afwijzend geoordeeld over dit soort canons?

▽
"Je houdt ze toch niet thuis"

Een prent van Frits Behrendt uit 1967. Uit het havo-examen van 2003

ONDERWERPEN GESCHIEDENIS

CEGES-examens vanaf 1973

- 1973: *Het Nationaal-Socialisme in Duitsland, 1918-1939*
- 1974: *De onderdrukking van de vrijheid tijdens de Tweede Wereldoorlog in bezet Nederland en het verzet daartegen*
- 1975: *Idem*
- 1976: *Van Nederlands-Indië tot Indonesië, 1942-1949*
De Koude Oorlog, 1945-1964.
- 1977: *Nederland in de crisisjaren, 1929-1939*
Het Midden-Oosten, 1917-1967.
- 1978: *De Verenigde Staten van Amerika, 1917-1941*
Rusland onder Stalin, 1927-1953/56
- 1979: *Nederland na 1945 (tot 1972)*
Het einde van het Britse en het Franse wereldrijk
- 1980: *Nederland, 1917-1939*
Fascisme in Italië en nationaal-socialisme in Duitsland, 1918-1939
- 1981: *Koning-Kabinet-Kamers*
China na de dood van Soen Jat-sen tot de dood van Mao Tse-toeng (1925-1976)

CEVO-examens

- 1982: *Idem als 1981*
- 1983: *Nederland vóór, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog (1939-1946)* *Nationaal-Socialisme in Duitsland (1918-1945)*
- 1984: *De Verenigde Staten van Amerika in de jaren 1917-1949* *Ontwikkelingen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis in de jaren 1940-1949*
- 1985: *De Verenigde Staten van Amerika in de jaren 1933-1974*
Nederland in de jaren 1945-1973
- 1986: *Nederland in de jaren 1917-1940*
De Sovjet-Unie in de jaren 1917-1953
- 1987: *Het functioneren van het parlementaire stelsel in het Koninkrijk der Nederlanden*
De Sovjet-Unie in de jaren 1924-1964
- 1988: *Nederland en Nederlands-Indië*
De afbraak van het Britse en het Franse wereldrijk
- 1989: *Nederland en Nederlands-Indië 1918-1949*
China na de dood van Sun Yat-sen tot het moderniseringsproces onder Deng Hsiao-Ping 1925-1986
- 1990: *Continuïteit en verandering: de positie van de vrouw in Nederland en de Verenigde Staten van Amerika, 1929-1969*
Nederland vóór, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog, 1939-1946
- 1991: *idem*
- 1992: *Europese integratie 1945-1990 eenheid in verscheidenheid*
Nederland in het interbellum 1917-1940; de verhouding staat en maatschappij
- 1993: *Europese integratie 1945-1990, eenheid in verscheidenheid*
Nederland naar een modern-industriële samenleving. Economische, sociale en culturele verandering in Nederland, 1948-1973
- 1994: *Nederland naar een modern-industriële samenleving. Economische, sociale en culturele verandering in Nederland, 1948-1973*
De ontwikkeling van de parlementaire democratie in Duitsland 1871-1990
- 1995: *De ontwikkeling van de parlementaire democratie in Duitsland 1871-1990*
De Nederlandse opstand 1555-1588

- 1996: *De Nederlandse opstand 1555-1588*
De Verenigde Staten (1887-1914) samenleving op de rand van de moderniteit
- 1997: *De Verenigde Staten (1887-1914) samenleving op de rand van de moderniteit*
Het ontstaan van het moderne Nederland / Eenheid in verscheidenheid (ca. 1780-1830)
- 1998: *Het ontstaan van het moderne Nederland / Eenheid in verscheidenheid (ca. 1780-1830)*
Europa en de buiten-Europese wereld 1150-1350
- 1999: *Europa en de buiten-Europese wereld 1150-1350*
Een nieuwe eeuw, nieuwe verhoudingen? Nederland 1880-1919: Op het breukvlak van twee eeuwen
- 2000: *Een nieuwe eeuw, nieuwe verhoudingen? Nederland 1880-1919: Op het breukvlak van twee eeuwen* [Subdomein: *Levensonderhoud en sociale verhoudingen*]
Duitsland en Europa, 1945-2000 [Subdomein: *Internationale betrekkingen*]
- 2001: *Duitsland en Europa 1945-2000* [Subdomein: *Internationale betrekkingen*]
Nederland en Indonesië 1600-2000. Vier eeuwen contact en beïnvloeding. [Subdomein: *Contacten tussen westerse en niet-westerse samenlevingen*]
- 2002: *Nederland en Indonesië 1600-2000. Vier eeuwen contact en beïnvloeding* [Subdomein: *Contacten tussen westerse en niet-westerse samenlevingen*]
De Sovjet-Unie. Een systeem onder spanning [Subdomein: *Totalitaire systemen en staten*]
- 2003: *De Sovjet-Unie. een systeem onder spanning* [Subdomein: *Totalitaire systemen en staten*]
Nederlanders en hun gezagsdragers 1959-1990: verzuiling, polarisatie en herwonnen consensus [Subdomein: *Politiek systeem en politieke cultuur in Nederland*]
- 2004: *Nederlanders en hun gezagsdragers 1959-1990: verzuiling, polarisatie en herwonnen consensus* [Subdomein: *Politiek systeem en politieke cultuur in Nederland*]
Dekolonisatie en Koude Oorlog in Vietnam [Subdomein: *Internationale betrekkingen*]
- 2005: *Dekolonisatie en Koude Oorlog in Vietnam* [Subdomein: *Internationale betrekkingen*]
Met de loep op Lancashire. Katoen en samenleving 1750-1850 [Subdomein: *Primaire samenlevingsverbanden en levensonderhoud*]
- 2006: *Met de loep op Lancashire. Katoen en samenleving 1750-1850* [Subdomein: *Primaire samenlevingsverbanden en levensonderhoud*]
Van kind tot Burger, volksopvoeding in Nederland 1780-1920 (havo)- 1920 (vwo)
- 2007: *Van kind tot Burger, volksopvoeding in Nederland 1780-1920 (havo)- 1920 (vwo)*
De koloniale relatie tussen Nederland(ers) en Nederlands-Indië
- 2008: *De koloniale relatie tussen Nederland(ers) en Nederlands-Indië*
Ten oorlog! Europese oorlogen 1789 - 1919. Oorlog als maatschappelijk fenomeen
- 2009: *Ten oorlog! Europese oorlogen 1789 - 1919. Oorlog als maatschappelijk fenomeen*
Dynamiek en stagnatie in de Republiek.
- 2010: *Dekolonisatie en Koude Oorlog in Vietnam* [Subdomein: *Internationale betrekkingen*]

van examenmakers en de VGN.

Wat volgde was een langdurige stilte. De voorstellen van de commissie De Rooy leken in een impasse geraakt.¹³ Toch gebeurde er ook meer. Het combinatievak (geschiedenis-maatschappijleer) dat de commissie voorstelde, verdween, het Instituut Voor Geschiedenis Didactiek (IVGD) kwam tot stand. En om de impasse rond de examens op te lossen werd een 'informele werkgroep' met deskundigen en belanghebbenden ingesteld die de zaak moest lostrekken. Dit leidde uiteindelijk tot het pilotproject waarbij op acht havo scholen een cse is ontwikkeld op basis van de oriëntatiekennis van de Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming. Het eerste pilotexamen is afgenomen in 2006 en daarna uitgebreid geëvalueerd¹⁴. Dit project wordt tot nu toe gecontinueerd, zodat er steeds meer voorbeeldexamens beschikbaar komen. Vanaf 2009 worden er ook pilotexamens op vwo-niveau afgenomen.

Nu: tien tijdvakken, negenenvertig kenmerkende aspecten en vijftig vensters

Het examenprogramma van de CHMV is in iets gewijzigde vorm bij de herziening van de eindtermen van de Tweede Fase in 2007 ingevoerd als het nieuwe examenprogramma geschiedenis. Met een belangrijk voorbehoud: als tijdelijke maatregel wordt de thematische aanpak, met een stofomschrijving voor twee examenthema's voor het cse, nog gehandhaafd. Het schoolexamen moet zich, vanaf 2007 al wel richten op de negenenvertig kenmerkende aspecten van de oriëntatiekennis. Maar sinds 2000 is het maatschappelijk debat over het onderwijs in brede en het geschiedenisonderwijs in engere zin verdergegaan. Dat heeft geresulteerd in alweer een nieuwe commissie: de Commissie Van Oostrom. In vijftig vensters (of gebrandschilderde ramen zoals Leo Dalhuisen elders in deze Kleio opmerkt) worden wél namen van personen en gebeurtenissen genoemd. Deze culturele canon (want breder opgezet dan alleen voor het geschiedenisonderwijs) moet in de basisschool en de onderbouw van het voortgezet onderwijs het curriculum gaan bepalen. Over de centrale geschiedenisexamens in het voortgezet onderwijs laat de Commissie Van Oostrom zich in haar eindverslag nauwelijks uit, behalve dat de thematische aanpak en domeinbeschrijving in haar ogen juist heeft geleid tot het gebrek aan overzicht en brede historische kennis die de canon beoogt te verhelpen.¹⁵

De parlementaire enquête naar de onderwijspolitiek van de afgelopen jaren onder voorzitterschap van Jeroen Dijsselbloem, heeft geleid tot een pas op de plaats als het gaat om het snel invoeren van veranderingen in het

onderwijs. Niet voor niets heet het eindrapport van de commissie 'Tijd voor onderwijs', en bevat het een pleidooi voor een meer overwogen en in betere samenspraak met 'de werkvloer' invoeren van grote veranderingen. Dit inzicht kan de omzichtige invoering van een nieuw cse voor geschiedenis verklaren.

Intussen is, en ook dat is een constatering van het rapport Dijsselbloem, de structuur van het voortgezet onderwijs aanzienlijk veranderd. In de tijd van de CEGES en de WIEG bepaalden de vaksecties en de docenten in hun docentenvergaderingen voor een groot deel het beleid op de scholen dat zij moesten uitvoeren.

Nu is dat meer en meer in handen gekomen van een (midden)management, met veel minder vakinhoudelijke inbreng. De verminderde invloed van de docenten zelf kan een verklaring zijn voor het ontbreken van een grootschalig debat over de nieuwe examenprogramma's.

Geschiedenis: een discussie zonder eind

Vanaf de experimentele examens van het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw tot nu, is er discussie geweest over het cse geschiedenis. Terugkerende thema's zijn de stofkeuze en de balans tussen overzichts-kennis en thematische specialisatie, het interpretatieve karakter ('waardenbetrokkenheid') van het geschiedenisonderwijs, de plaats van structuurbegrippen en vaardigheden en de manier waarop onderscheid kon worden gemaakt tussen vwo, havo en mavo. Veelal liep deze discussie parallel aan het meer algemene debat over het onderwijs, zoals in de jaren 1970 en nu. Soms liep het debat over het geschiedenisexamenprogramma vóór op de algemene discussie.

Veel van de problemen die de CEGES signaleerde heeft, zijn ook nu nog niet opgelost. De oplossing in de thematische aanpak van de WIEG wordt nu minder aanvaard, omdat hierdoor het overzicht zou verdwijnen. De oplossing van de oriëntatiekennis die het nieuwe examenprogramma biedt, moet zichzelf nog bewijzen. Het vmbo heeft een eigen ontwikkeling gekozen met een eigen examenprogramma, met daarin plaats voor een historisch overzicht vanaf 1900. De vraag of en hoe de canon van Van Oostrom in de nieuwe examenprogramma's kan worden ingepast, moet nog beantwoord worden.

Uit het vwo-examen van 1978

▷ Geschiedenis examineren, rapport pilotproject CHMV-examen geschiedenis havo 2006, Amsterdam 2006.

▷ Zie www.entoen.nu

Met dank aan Hans Boschloo en Huib Kurstjens voor hun opmerkingen en adviezen.